

Моделювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу як стратегія його інноваційного розвитку

Світлана КИРИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, начальник відділу дослідження
підготовки вчителів Інституту модернізації змісту освіти
Міністерства освіти і науки України

Реформування освітньої галузі вимагає переосмислення базових умов організації шкільного життя: нового бачення цілей, завдань, способів оцінювання та комунікації, застосування засобів педагогічного прогнозування, моделювання і проектування освітніх систем, моніторингу якості освіти тощо. Розроблення та реалізація моделей інноваційних загальноосвітніх навчальних закладів є потужним механізмом визначення і досягнення нової якості середньої освіти. За його допомогою педагогічні колективи можуть досягти якісно нового рівня освітньої діяльності, адже інноваційний розвиток системи середньої освіти значною мірою залежить від вибудови моделі кожного навчального закладу.

Моделювання дає змогу виявити закономірності навчальної діяльності, усвідомлення яких є необхідним для організації сучасного педагогічного процесу. Конструювання моделі навчального закладу (педагогічного об'єкта) є одним із засобів наукового дослідження. Моделювання як метод наукового дослідження широко застосовується в педагогіці і має інтегративний характер. Він дозволяє об'єднати емпіричне і теоретичне в педагогічному дослідженні, тобто поєднувати в ході вивчення педагогічного об'єкта експеримент з побудовою логічних конструкцій та наукових абстракцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання вказаної проблеми, засвідчує, що поняття «модель» та використання його в педагогіці досліджували В.Горб, В.Давидов, Л.Даниленко, А.Дахін, Б.Динін, І.Зязюн, Н.Кузьміна, А.Маркова, О.Мельничук, Г.Суходольський та ін.

Вивченню можливостей моделювання як методу аналізу й синтезу педагогічних систем, професійної діяльності присвячено численні наукові праці, зокрема С.Архангельського, Ю.Бабанського, Н.Кузьміної, Н.Талізіної. У них обґрунтовано різні підходи до моделювання та доведено важливість використання цього методу у вивченні освітніх процесів. Н.Ничкало зазначає, що, моделюючи систему, варто керуватися тим, що вона (система) складається на основі єдності мети, завдань, різноманітних видів діяльності, організаційних форм, критеріїв функціонування системи як у цілому, так і окремих її підсистем [6]. Підсистема, зазвичай, постає компонентом системи вищого рівня, тому для окреслення мети й особливостей її функціонування необхідно

враховувати завдання, порушені перед системою вищого порядку.

На думку В.Маслова, моделювання в педагогіці існувало майже завжди у вигляді еталонів особистості, змісту її виховання і навчання, але активно розпочало розвиватися та науково обґрунтовуватися лише в першій половині ХХ століття. У наш час воно потребує подальших теоретичних розробок у різних галузях освіти [8, с. 28]. У працях науковця найповніше розкрито сутність та концептуальні параметри функцій моделей, які мають принципове значення для розроблення моделі нової школи. Орієнтація освіти на моделювання інноваційного розвитку школи, концепцію сталого розвитку потребує кардинальних змін у свідомості та діяльності педагогів, нового ціннісно-сміслового бачення школи. Все це, на думку В.Маслова, є визначальним кроком у прогнозуванні, потребує пошуку шляхів розв'язання проблемних ситуацій, виявлення суперечностей, тенденцій і перспектив розвитку об'єкта [8, с. 34].

У дослідженні О.Дахіна вказується, що педагогічну модель розуміють як логічно послідовну систему відповідних елементів, що охоплюють цілі, зміст освіти, проектування педагогічної технології та технології управління навчальним процесом. Завданням цієї моделі є допомога у побудові навчальних планів і програм, різних способів організації навчання, визначення критеріїв ефективності технологій, видів і способів контролю оцінювання тощо.

Одним із перших визначив поняття «модель» філософ Г.Клаус, який зазначає, що модель розуміється як відображення фактів, речей і відносин певної галузі знань у вигляді більш простої, більш наочної матеріальної структури цієї або іншої області [4].

Модель (франц. *modele*, від лат. *modulus* – зразок, міра, норма) – аналог, схема для пояснення якогось предмета, явища чи процесу в природі або суспільстві, продукту людської культури, концептуально-теоретичного утворення – оригіналу [9, с. 649].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови модель визначається як зразок якого-небудь нового виробу, взірцевий примірник чогось [1, с. 381]. В Енциклопедії освіти модель розглядається як уявна або матеріально-реалізована система, що відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта. За властивостями моделі можна дізнатися про властивості об'єкта, але не про всі, а лише про ті, які є аналогічними і в моделі, і в об'єкті. Одна з основних вимог, що висуваються до моделі – вимога адекватності, тобто її відповідність реальній дійсності, а саме за основними, суттєвими властивостями, параметрами [3, с. 516].

Практична цінність створення моделі в будь-якому педагогічному дослідженні визначається її адекватністю, вивченням сторін об'єкта, а також правильності врахування на етапах побудови моделі основних принципів моделювання – наочності, визначеності, об'єктивності, що розглядають як можливості і тип моделі, так і її функції в педагогічному дослідженні. Розроблення моделі передбачає аналіз діяльності, що охоплює такі етапи: визначення діапазону діяльності; виявлення узагальнення функцій; аналіз структури (мета, предмет, засоби, способи дій); аналіз прогнозу розвитку (перспективи, появи нових технологій, удосконалення об'єктів засобів праці тощо). Для наукового дослідження педагогічного процесу формування моделі школи необхідно побудувати відповідну педагогічну систему, проаналізувати її характеристики, структуру, зв'язки між компонентами, визначити умови для її успішного функціонування, засоби управління навчальною діяльністю учнів тощо.

Отже, проаналізувавши наукові джерела, можна дійти висновку, що модель – це об'єкт в ідеалі, аналог реальних складних явищ і процесів. Основне її призначення – пізнання педагогічної дійсності. Процес побудови моделі в наукових джерелах має назву «*моделювання*». Це спосіб дослідження будь-яких явищ, процесів або об'єктів шляхом побудови та аналізу їх моделей [1, с. 381]. У широкому розумінні моделювання є однією з основних категорій теорії пізнання і чи не єдиним науково обґрунтованим методом наукових досліджень систем та процесів у багатьох сферах людської діяльності. Моделювання – вихідний метод наукового пізнання та його центральний методологічний засіб, суть якого полягає в заміщенні об'єкта спеціальною моделлю, що відтворює основні особливості оригіналу, та проведенні за її допомогою необхідних досліджень. Це творчий, цілеспрямований процес конструктивно-проектної, аналітико-синтетичної діяльності з метою відображення об'єкта (системи) у цілому або

окремих складових, що визначають функціональну спрямованість цього феномена, забезпечують стабільність його існування та розвитку.

Педагогічне моделювання, за твердженням С.У. Гончаренка, – це дослідження педагогічних об'єктів (явищ), понятійних, процесуальних, структурно-змістових і концептуальних характеристик і окремих аспектів навчально-виховного процесу в межах визначеного соціокультурного простору на загальноосвітньому, професійно орієнтованому або іншому рівнях [2].

Соціокультурна природа педагогічної діяльності, а також сутність моделювання (моделювання як процес дослідження, побудови чи вивчення чогось) зумовлює:

- *мету* (для чого здійснюється моделювання?);
- *об'єкт* (де, в яких межах здійснюється моделювання?);
- *предмет* (що моделюється?).

Об'єктом педагогічного моделювання за будь-яких умов є навчально-виховний процес, що реалізується чи планується до реалізації у певному соціокультурному просторі або якійсь його локалізації. Такий простір, не маючи ні концептуальної, ні функціональної однорідності, надає можливість співіснування в ньому різних освітніх систем і рівнів, зорієнтованих на окремі соціальні групи суспільства. *Предметом* педагогічного моделювання, зазвичай, є окремі аспекти навчально-виховного процесу або окремі його характеристики. Серед характеристик,

що можуть слугувати предметом моделювання, найважливішими й інформативішими вважаються *понятійні, процесуальні, структурно-змістові та концептуальні*. Таке володіння методикою моделювання пов'язане із загальним методом наукового пізнання, психолого-педагогічними міркуваннями. Необхідним етапом наукового моделювання є побудова концептуальної моделі, що представляє об'єкт у системі факторів, виражених відповідними показниками. Зміна концептуальної моделі супроводжує зміни будь-якої іншої моделі, бо в неї вводяться нові індикатори, показники, що якісно і кількісно розкривають зміст. Вона фактично впливає на структуру всіх подальших специфічних моделей, допомагає їх інтерпретувати, порівнювати та ідентифікувати. Концептуальна модель відображає теоретичне розуміння цілісності об'єкта, підтримує системні уявлення про нього на всіх етапах дослідження, є структурним підґрунтям всіх подальших моделей, будується на основі теоретичних положень і емпіричних даних. З кожним наступним етапом у зв'язку з новими даними необхідно уточнювати зміст і сенс змінних величин моделі.

Засобом інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів в Україні є моделювання Школи майбутнього. Сучасна школа має бути навчальним закладом новим за формою, змістом, освітнім середовищем, який зможе забезпечити повноцінну якісну освіту. Визначено такі складові Школи майбутнього:

- перехід від знаннево-інформаційної парадигми освіти до компетентнісної, яка навчить учнів жити разом, здобувати знання, працювати, жити в гармонії з навколишнім середовищем;
- створення умов рівного доступу до якісної освіти незалежно від соціального стану, території проживання тощо; впровадження технологій модульного навчання;
- впровадження стандартів якості професійної діяльності педагогічних працівників;
- відкритість освіти для педагогічної та батьківської громадськості; забезпечення умов для формування освітнього середовища для дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку;
- організація інтегрованого та інклюзивного навчання учнів;
- модернізація принципів та практики управління освітою (передбачає спрямованість управлінських дій на інноваційний розвиток освіти; поєднання контролю та оцінювання в управлінні якістю освіти; створення інформаційної системи управління якістю освіти; консолідацію зусиль державних організацій та громадськості);
- повноцінне ресурсне забезпечення (формує політику регіональної підтримки щодо фінансування освіти; раціоналізацію фонду заробітної плати; інноваційну культуру педагогічних кадрів; модернізацію матеріально-технічної бази освіти);
- нова культура оцінювання якості освіти (передбачає впровадження рейтингової й цілісної

системи моніторингу та оцінювання якості освіти) [5].

Проведення дослідно-експериментальної роботи на базі деяких загальноосвітніх навчальних закладів дає підстави для зміни статусу і структури навчального закладу, втілення в життя ідей учених-педагогів, творчих учителів-практиків щодо індивідуалізації, впровадження інноваційних педагогічних технологій. Зокрема, педагогічний колектив Дніпропетровського навчально-виховного комплексу №41 «Середня загальноосвітня школа вільного розвитку – дошкільний навчальний заклад» розробляє і впроваджує власний варіант моделі інноваційного навчального закладу «Школа вільного розвитку», що передбачає наповнення варіативним змістом основних структурних компонентів: освітнього, концептуального, управлінського, організаційного, соціального, ресурсного партнерства. Колективи НВО №136 м. Дніпропетровська, гімназії №1 «Надія» м. Бердянська Запорізької області, НВК №7 м. Одеси, Запорізького колегіуму «Мала гуманітарна академія», Спеціалізованої загальноосвітньої школи №34 м. Києва, Ліцею №293 м. Києва впроваджують моделі навчальних закладів як Шкіл культури здоров'я.

Підхід до моделювання освітньої системи Школи майбутнього має ґрунтуватися на теоретичних і методологічних засадах сучасної педагогічної науки. Це усвідомлює педагогічний колектив Броварського навчально-виховного об'єднання, який розв'язує означену проблему з наукових позицій, спираючись на пріоритетні напрями інноваційного розвитку школи, визначені в Концепції Державної цільової соціальної програми «Школа майбутнього» та розвитку Броварського навчально-виховного об'єднання управління освіти Броварської міської ради Київської області. Концептуальне моделювання Броварського навчально-виховного об'єднання зумовлене прагненням забезпечити якісне оновлення методології, змісту і технологій розвитку готовності учнівської молоді до сприйняття ринково-економічних реалій працевлаштування та оволодіння особливим видом діяльності, спрямованою на досягнення життєвого успіху.

Провідними ідеями моделі Броварського навчально-виховного об'єднання як Школи життєвого успіху є гуманізація освіти, врахування традицій української педагогіки, соціалізація, нероздільність навчання і виховання, формування цілісної і розвиненої особистості, виховання життєтворчості. Демократизація освіти, надання їй державно-національної спрямованості вимагають від науковців і практиків пошуку нових шляхів якісного вдосконалення виховання та розвитку зростаючої особистості. Сьогодні українська школа поступово, але неухильно рухається в напрямі інноваційного забезпечення взаємодії шкільних знань та умінь з навичками конструктивного спілкування, тому функціонування моделі навчально-виховного об'єднання як Школи життєвого успіху полягає в

організації та забезпеченні процесу формування і впливу сприятливого освітнього середовища на становлення громадянина-патріота, відповідально-го за власне життя та власний життєвий успіх.

Отже, моделювання є важливим методом педагогічного пізнання, що дозволяє виявити закономірності навчальної діяльності, усвідомлення яких є необхідним для організації педагогічного процесу на наукових засадах. Підхід до моделювання освітньої системи школи майбутнього має ґрунтуватися на теоретичних і методологічних засадах сучасної педагогічної науки, прискореного інноваційного розвитку освіти, а також створення умов для самоствердження та самореалізації молоддю людиною особистісного «Я» впродовж життя.

Література

1. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / укл. О.Єрошенко. – Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. – С. 381.
2. *Гончаренко С.У.* Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доповнене й виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – С. 290.
3. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 516.
4. *Клаус Г.* Сила слова. Гносеологический и прагматический анализ языка / Г.Клаус. – М., 1967. – 262 с.
5. *Концепція* Державної цільової програми «Школа майбутнього» на 2007–2010 роки. – [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/NarOsv/2007-3/07monpsm.htm>
6. *Лодатко Є.О.* Педагогічні моделі, педагогічне моделювання і педагогічні вимірювання: that is that? / Є.О. Лодатко // Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології // Вища освіта України. – 2011. – Вип. 3. – Т. 1. – С. 339–344.
7. *Ничкало Н.Г.* Українська школа педагогічної майстерності – скарбниця сьогодення і мабутнього / Н.Г. Ничкало // Рідна школа. – 2013. – №3. – С. 3–11.
8. *Островерхова Н.М.* Моделювання в управлінській діяльності директора [Текст] / Н.М. Островерхова / Директор школи. Україна. – 1999. – №8–9. – С. 28–34.
9. *Словник* іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад Л.О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
10. *Ямбург Е.А.* Школа для всех: Адаптивная модель / Е.А. Ямбург. – М.: Народное образование. – 2002. – №1. – С. 79–85.

Анотації

Світлана КИРИЛЕНКО

Моделювання діяльності загальноосвітнього навчального закладу як стратегія його інноваційного розвитку

У статті розглядаються теоретичні аспекти поняття «моделювання», «педагогічна модель», «модель» у контексті розвитку загальноосвітнього навчального закладу. Зроблено спробу створення його

структури. Визначено мету, об'єкт, предмет педагогічного моделювання. Розглянуто сутність, принципи моделювання, положення логіки процесу педагогічного проектування, види освітньої практики. Пропонується алгоритм педагогічної системи моделювання, її характеристика, визначення умов успішного функціонування навчального закладу. Наведено приклади загальноосвітніх навчальних закладів, де цей процес набув активних форм реалізації.

Ключові слова: модель, освітня парадигма, педагогічне моделювання, алгоритм, постулати моделювання, проектування, критерії, педагогічний експеримент.

Світлана КИРИЛЕНКО

Моделирование деятельности общеобразовательного учебного заведения как стратегия его инновационного развития

В статье рассматриваются теоретические аспекты понятия «моделирование», «педагогическая модель», «модель» в контексте развития общеобразовательного учебного заведения. Сделана попытка создания его структуры. Определены цель, объект, предмет педагогического моделирования. Рассмотрены сущность, принципы и этапы моделирования, ряд положений логики процесса педагогического проектирования, виды образовательной практики. Предлагается алгоритм педагогической системы моделирования, его характеристика, определение условий успешного функционирования учебного заведения. Приведены примеры общеобразовательных учебных заведений, где этот процесс приобрел активную форму реализации.

Ключевые слова: модель, образовательная парадигма, педагогическое моделирование, алгоритм, постулаты моделирования, проектирование, критерии, педагогический эксперимент.

Svitlana KYRYLENKO

Modeling of activity of the educational institution as a strategy for its innovative development

In the article the theoretical aspects of the concept of «simulation», «educational model», «model» of an educational institution were shown. Also it was attempt to create its structure. Purpose, object, subject of modeling teaching was designated. The essence, principles of modeling, a number of provisions logic of pedagogical design, types of educational practice was shown. The algorithm simulation educational system, its characteristics, determining the conditions for successful functioning of the institution was suggested. Also there were given some examples of secondary schools, where the process has active forms of implementation.

Keywords: model, educational paradigm, pedagogical modeling, algorithm, postulates modeling, design, criteria, pedagogical experiment.